

ESKELINEN 97 BETA

Markku Eskelinen, *Digitaalinen avaruus*. WSOY, Helsinki 1997. 239 s.

Markku Eskelinen tekee uudella esseekokoelmallaan aluevaltauksen tietokonevälitteisten kerrontatapojen kosmoksesta. “Digitaalinen avaruus haluaa katsoa mitä tapahtuu kun kirjallisuus lakkaa sitoutumasta paperiin, rajattuun tilaan ja merkkiensä pysyvyyteen”, kirjoittaa Eskelinen johdannossa (s.5) ja aloittaa näin ristiretkensä digitaalisen kirjallisuuden puolesta, johon voi lukea hypertekstifiktion ohella sellaiset tekstuaaliset virtuaalitalat kuten MUDit sekä tietokonepelit. Näitä uusien medioiden kerrontamalleja yhdistää multilineaarisuus, jossa kerronnan suunta seuloutuu useista rinnakkaisista poluista vastaanottajan valintojen mukaan.

Eskelinen on häpeilemättä liikkeellä myös oman erinomaisuutensa ja sivistyneisyytensä puolesta. Hänen esseistiikastaan ei nimittäin jää epäselväksi kuka on oikeassa ja kuka väärässä. Jos *Digitaalinen avaruus* olisi sähköpostiviesti, se olisi kirjan mittainen fleimaus. Tällä tavoin Eskelinen ärsyttää ja provosoi, provosoi ja ärsyttää – mutta viime kädessä koko lailla onnistuu projektissaan; kiitos paljolti sen, että hän osaa kirjoittaa. *Digitaalinen avaruus* on kotimaisessa keskustelussa sekä aisapari että vastine Leena Krohnin *Kynälle ja koneelle* (WSOY 1996). Aisapari siksi, että molemmat kirjoittajat käsittelevät paljolti samoja kysymyksiä asiantuntevasti ja esseistiikan keinoin, ja vastine siksi, että siinä missä Krohn kirjoittaa korkeintaan seesteisen poleemisesti, Eskelinen heittää ensimmäisen bitin ja pari gigaa vielä perään. Osansa saavat kulttuuripersonat, kirjailijat, kulttuuriteoreetikot ja kirjallisuudentutkijat Aki Kaurismäestä Brian McHaleen. Siinä sivussa Eskelinen kirjoittaa kotimaisen kirjallisuuden historian uusiksi ja nimeää (sekä määrittelee) postmodernismin jälleen uudelleen (haukotus) esidigitaaliseksi kirjallisuudeksi.

Eskelisen esseiden ajatuskulut ja myrkkynuolet sinkoavatkin niin moniin suuntiin, että kokoelman epäkoherenttiutta on yhtenäisyyden nimissä pyritty peittämään kekseliäällä mukailulla ja rekombinaatiolla ainakin muutamman ranskalaisen postfilosofin ajattelusta: “Digitaalinen avaruus on tapahtuma, joka liikkuu yhtä aikaa viiteen suuntaan: *teksteihin, konteksteihin*, niitä molempia muokkaavaan *teknologiaan, perinteisiin* ja *(kirjallisuus) instituutioon*. Tarkkoja koordinaatteja ei paljasteta, otsikot vievät minne vievät, yhteyksiä avataan, suljetaan ja sekoitetaan ennalta ilmoittamatta [...]” (s.7).

Uutisryhmäpedagogiaa

Parhaimmillaan Eskelisen teksti on silloin, kun se purkaa ilkkurisesti hypertekstiin ja tietoverkkoihin ylipäättään liitetyjä luutuneita ennakkoluuloja sekä utopioita. Eskelinen kirjoittaa vimmaisesti ja kekseliäästi, vaikka nokkeluudet tyyliin “FAQ you” ja “Pekka Himanen, filosofian Ed Wood” menettävätkin ensitehoaan inflatorisen ylitarjonnan kourissa. Eskelinen on oikeassa, kun hän korostaa teknologian luovaa käyttöä kerrontaperinteiden murtajana ja juonirakenteiden muokkaajana pelkkien koristeornamenttien ja hypogimmickien sijasta. On myös totta, että vähitellen tietoverkkoja ja digitaalisia uusia medioita tulisi ryhtyä käsitteellistämään muillakin tavoin kuin pelkästään vanhoista teknologioista ja käytännöistä peräisin olevin metaforin ja termin. Toisaalta tuttujen ja sisäistettyjen kokemusten (selaaminen, samoilu jne.) suhteuttaminen käsillä oleviin uusiin merkitystodellisuuksiin on hedelmällistä, sillä tuttujen käsitteiden täysivaltainen hylkääminen on paitsi hätköidyn kynnistä myös elitististä.

Puoduttavinta kokoelmassa ovat ne luvut, joissa kirjoittaja viskoo kuraa sellaisten kotimaisen kirjallisuuden historioitsijoiden päälle, jotka eivät ole ymmärtäneet, että suomalaisen kirjallisuuden pyhä kolminaisuus onkin Volter Kilpi —Hans Selo —Markku Eskelinen, eikä jokin muu. Eskelisen ivallisessa tyyliissä piilee ristiriita, jossa hän yhtäältä pilkkaa akateemista käsitteellistämistä mutta toisaalta esittelee pohjimmiltaan akateemisia käytäntöjä mukaillen omaa valistuneisuuttaan lytätessään esimerkiksi Maija-Liisa Nevalan käsityksiä postmodernismista kirjallisuudessa. Teorianmuodostusta ja akateemista kangistuneisuutta on ajoittain syytä tuulettaa, mutta eiköhän melko lailla jokaiselle (postmodernin teoreetikonsa lukeneelle) kirjallisuudentutkijalle ole selvää, että Nevalan teksti ei nyt ole niitä seminaalisimpia oppinappaleita kyseisen problematiikan saralta (vapautusvaltainen se toki on voinut olla). Ilkeän ironisoiva kirjoitustapa on laji, jossa tekstistä syntyvän vaikutelman tasapainoilu on hienovaraisista marisemisen —jossa puretaan omaa katkeruutta —ja pirullisen tyylittelyn välillä. Toisaalta vaikuttaa siltä, että Eskelinen ei moisesta akrobatiasta välitä vaan heittäytyy täysillä nuoralta toiselle aina kun huvittaa.

Verkottuneessa maassamme materiaalisia resursseja digitaaliseen kirjallisuuden vallankumoukseen on viljalti, mutta mitä tehdä, kun henkisiä resursseja on ainoastaan Markku Eskeliselä? Eskelisen esseekokoelman tyyli-laji muistuttaa ajoittain stereotyyppiä Internetin uutisryhmien keskustelukulttuurista. *bs Digitaalinen avaruus* olisi uutisryhmä, se ei olisi *kulttuuri.keskustelu.eskelinen* vaan *eskelinen.kulttuuri.julistus*. Nyt se on sitä painettujen kansien välissä, jossa keskustelun ainoa

osanottaja on Eskelinen. Ehkäpä tämä on Eskelisen kieroutunut tapa osoittaa tietoverkon potentiaalinen dialogisuus; itsetietoinen esseekokoelma kirjan muodossa kun on perinteiseen broadcasting-malliin tukeutuvaa push-teknologiaa arkipäiväisimmillään.

Esseekokoelman taustalla on Eskeliselä miltei samoihin aikoihin ilmestynyt romaani *Interface*, joka tavoittelee uusia interaktiivisia kerronnan ulottuvuuksia. Eskelinen kotisivuilla (<http://koti.kolumbus.fi/mareske>) annetaan lukijoille mahdollisuuksia vaihtaa, laajentaa, muunnella, linkittää sekä tehdä muitakin muutoksia romaanin osatekijöille tai rakenteille. Näin *Interface* olisi romaani ja käyttöliittymä yhtä aikaa. Eskelisen pyrkimys luoda uusia uria kotimaisessa kirjallisuudessa on epäilemättä arvokasta. Itsevarmaan tyyliinsä Eskelinen kuitenkin olettaa oitis, että hänen romaaninsa on niin erinomainen ja sykähdyttävä tai siinä määrin hämmentävä, että lukijat todella haluavat jatkaa sitä, muunnella sitä ja niin edelleen. Tätä en pitäisi itsestäänselvyytenä —uskottavuuden nimissä Eskelisen on pakkokin tehdä niin. Mutta haluaako Eskelisen kaltainen kirjoittaja, jolla on ’julkinen kuva’, todella menettää tekijyyden auktoriteetin monenkeskeisen kirjoitusprosessin kautta?

Onkin mielenkiintoista seurata, miten *Interface* rihmastoituu verkossa. Se on nimittäin oiva testilaboratorio monille Eskelisen argumenteille ja vaatimuksille uusista kerrontatavoista nimenomaan tietokoneen avulla ja tietoverkkojen kautta. Eskelinen propagoi lukijan vapauden puolesta läpi kirjan, mutta *Interfacen* kohdalla nousee väistämättä mieleen kysymys, missä määrin käsillä oleva esseekokoelma ohjaa kyseisen romaanin lukemista. Eskelinen nimittäin antaa näissä kansissa melko lailla perustavat ohjeet siitä, kuinka *Interfacea* pitää lukea. Samat ohjeet ovat myös hänen kotisivuillaan, jossa romaanin on käyttöliittymän määrän versoa. Ovatko nämä ohjeet tietoverkkokulttuuria mukaillen *Interfacen* ’useimmin kysytyt kysymykset’ (FAQ)? On kuitenkin syytä muistaa, että Lukeminen alkaa ennen lukemista — toisin sanoen siinä vaiheessa kun tartumme kirjaan, olemme jo useanlaisten kontekstien muokkaamia lukijoita. Kun Suomen kokoisessa maassa voi vieläpä kuvitella, että Eskelisen teksteillä on ainakin osittain sama lukijakunta, tästä seuraa, että luettuani *Digitaalisen avaruuden* en tartu *Interfacen* viattomana vaan pikemminkin se taakka harteillani, jossa Eskelinen potkii minua hereille taantumuksesta ja vaatii, että minun täytyy olla yhtä aikaa aktiivinen digitaalisen merkitysavaisuuden astronautti ja hajautuvien polkujen puutarhuri. Joka tapauksessa kysymys lukijan vapaudesta kytkeytyy täten aina laajempiin konteksteihin, ei ainoastaan yksittäiseen lukutapahtumaan sinänsä.

Useimmin arvelut vastaukset

Olen Eskelisen kanssa samaa mieltä siitä, että nykyformaattissaan (monitoreineen jne.) tietokone ja tietoverkko suosivat (myös) kaunokirjallisen esittämisen saralla lyhyttä ja kompaktilta ilmaisua, toisin sanoen runoutta ja novelliistiikkaa. Itse olen hyvin kiinnostunut hyperfiktioista sekä muista digitaalisten narratiivien muodoista (tietokonepelit ynnä muut virtuaalitalit), mutta toisaalta lukeudun huonona päivänäni siihen epäilevään ryhmään, jonka motoksi Eskelinen kiteyttää “Lukijoita ei löydy, kikkailu ei kiinnosta.” (s. 189). Vastargumentiksi Eskelinen esittää, että digitaalisen tekstin lähtötaso on vielä kauan olta-va kirjan “turvalukemisen” (s. 190) formaattissa, mutta tyytymättömälle lukijalle on tarjottava vaihtoehtoja “perinteiselle passiivilukemiselle” (s. 32). En ole kuitenkaan lainkaan varma, voiko lukijan tyytymättömydestä johtaa ongelmattomasti vastapainoksi aktiivisen lukijan, joka navigoi euforisesti multiilnearistien ja lukijakeskeisten digitaalisten merkitysrakenteiden avaruuksissa.

Vaikka Eskelinen suomii läpi esseidensä reseptiotutkimuksen epäkohtia (kirjallisuudentutkimuksen yleisluontoisen näköalattomuuden ohella), hän syöllistyy tässä itse redusoimaan painetun kirjan lukijan ennaltoletettuun passiivisuuden muottiin, niin kuin liian usein on tehty. Tällä en tarkoita sitä, että saivarrellaan interaktiivisuuden ikaikaisuudesta kirjallisuudessa ja taiteissa, ja näin nollataan uusien medioiden mielenkiintoisia lisäarvoja. Sen sijaan kannatan dikotomioiden hylkäämistä, silloin kun niitä käytetään ylläpitämään hedelmättömiä vastakkainasetteluja eikä purkamaan niitä. Eskelisen ajattelu on tässä suhteessa ristiriitaista: siinä missä hän yhtäällä provosoi digitaalista ja perinteistä tukkanuottasille, toisaalla hän vaikuttaa hylänneen kyseenomaiseen vastakkainasetteluun nivellyn passiivinen/aktiivinen -kahlitajaan. Eskelinen puhuu esimerkiksi osuvasti digitaalisen kirjallisuuden kiintopisteistä kulttuurimme vakiintuneissa käytännöissä: “[...] jo intialaisten satukokoelminen tarina tarinassa -upotukset tai nykyisten Windowsien ikkuna ikkunassa -jäsennykset kykenevät luomaan tuttuutta ja turvallisuudentunnetta tieto- ja tunteoverkoissa liikkumiseen samoin kuin immuniteettia ongelmallistajien hysteeriselle huomion kerjäämiselle.” (s. 152) Joka tapauksessa on siis huomionarvoista, että pohjimmiltaan merkityksenannon prosessi tekstin äärellä on yhä samankaltainen riippumatta siitä onko käsillä oleva teksti sitten analoginen tai digitaalinen.

Walter Benjamin kirjoitti esseessään “Taideteos teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella” kuinka yhteiskunnallisessa todellisuudessa ja mediassa tapahtuvat murrokset aiheuttavat ihmisen havaintorekisterille muutospaineita. Uskonkin, että tietoverkon uu-

denlainen merkitystodellisuus on tässä mielessä jälleen uuden murroksen airut, siinä missä elokuva oli sitä Benjaminin aikalaisille. Benjamin korosti sitä, kuinka vaadimme totuttautumista medioihin ja niissä sekä niiden kautta tapahtuviin uudenlaisiin havaintoprosesseihin. Tämä totuttautuminen voi tapahtua vain käyttämällä kyseisiä uusia medioita. Kun totumme digitaaliteknologian tarjoamiin multilineaarisiin kerrontatapoihin ja alamme yhä lisääntyvässä määrin etsiä elämyksiä niistä, digitaalinen avaruus on keskuudessamme. Tähän liittyen Eskelinen toteaa: "Tietoverkot samoin kuin radio, televisio ja video ennen niitä, paitsi tarjoaa uusia väyliä vanhoille haluille myös luo uudenlaisia haluja, aikaisemmasta poikkeavia kohteita ja toimintoja, ehkä yllykkeitäkin." (s. 74).

Ensiarvoisen tärkeätä on kuitenkin ymmärtää ne strategiat, joilla reaali maailmat kahlitsevat virtuaali maailmoja omiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin sommitelmiinsa — niin voimavaroihin kuin rajoitteisiin. Kuten Eskelinenkin kiteyttää: "Teknologiat eivät liioin lakkaa muuttumasta ja kytkeytymästä muuhun teknologiaan ja vahvoihin intresseihin, jotka haluavat nykytodellisuuden kannaltaan olennaisten piirteiden hallitsevan myös virtuaalisia maailmoja." (s.36). Tällaiset seikat sitovat niin digitaalisen kirjallisuuden yliödemokraattisiksi nähtyjä levityskanavia kuin ideaalia vapaasta informaatiosta tietoverkossa yleisemminkin, jotka molemmat saattavat osoittautua perinpohjin illusorisiksi.

Jotta digitaalinen avaruus voisi toteutua, se vaatii olemassaolevan reaalisen ja fyysisen merkitysten avaruuden, ja on väistämätöntä, että se ei voi loikata radikaalisti täysin erilaisiin merkitysten rakentamisen käytäntöihin. Tällöin sen merkityksellistäminen olisi ihmisille lähes ylivoimaista ja nuo käytännöt olisivat helppoja hylätä. Tällä tavoin digitaalinen kirjallisuus on väistämättä ja jopa korostetusti nykyajan avantgardea, ja pysyy sellaisena kauemmin kuin Eskelinen haluaa uskoa, niin hyvässä kuin pahassakin. Eskelisen peräänkuuluttamalla murroksella digitaalisiin kerrontatapoihin on kuitenkin tulevaisuutensa, kun muistamme, että impressionistiset maalaukset vaikuttivat vuosisata sitten ihmisten mielestä käsittämättömiltä tuherruksilta epä määräisine väri läiskineen. Dadaistit provoisoivat ihmisiä anti-taiteellaan raivon partaalle. Kun seuraamme nykyistä kehitystä, jossa tietoverkko pyrkii metamediaksi, toisin sanoen sulauttamaan aikaisemmin eriytyneet ilmaisumuodot hybridiksi itseensä, voimme aavistella, että hypertekstin multilineaarisuus on aikamme impressionismia ja dadaismia käärittynä digitaaliteknologian ja -teollisuuden ajoittain liiankin räikeisiin ja mauttoman ylilyöviin lahjapapereihin.

Aki Järvinen